

УДК 811.161.1

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/59-1-21>

Тетяна ВИСОЦЬКА,
orcid.org/0000-0002-4184-4942
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри перекладу
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»
(Дніпро, Україна) *Vysotska.T.M@npu.one*

Світлана КОРОТКОВА,
orcid.org/0000-0001-6515-2273
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри перекладу
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»
(Дніпро, Україна) *Korotkova.S.V@npu.one*

Олеся ЧЕРКАЩЕНКО,
orcid.org/0000-0002-8430-9923
старший викладач кафедри перекладу
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»
(Дніпро, Україна) *Cherkashchenko.O.M@npu.one*

РОЛЬ ЗАГАЛЬНОТЕХНІЧНИХ ТЕРМІНІВ У НОМІНАЦІЇ ГІРНИЧО-ТЕХНІЧНИХ АРТЕФАКТІВ

Стаття присвячена аналізу ролі загальнотехнічної термінології у номінації гірничотехнічних артефактів. Об'єктом дослідження постає англійська номінативна система, яку вміщують тексти виробничо-технічної спрямованості. Такі тексти надають опис техніки гірничої промисловості, а також наводять конкретні та чіткі відомості про ті чи інші пристрої, що використовуються у гірничій промисловості. Предметом дослідження стали англійські терміни загальнотехнічного характеру, які позначають артефакти гірничої промисловості. Для досягнення мети було визначено коло завдань: створити добірку загальнотехнічних термінологічних одиниць; визначити типи загальнотехнічних термінів на позначення гірничотехнічних артефактів; проілюструвати значимість загальнотехнічної термінології для формування підсистеми найменувань артефактів гірничої промисловості. Для формування корпусу досліджуваних термінологічних одиниць використовували метод суцільної вибірки з енциклопедичного довідника з гірничої справи, політехнічних словників, підручників та навчальних посібників з гірництва, гірничих машин, гірничих комплексів для відкритої та закритої розробки тощо. До загальнотехнічної лексики віднесені одиниці, які вказують на науково-технічний та виробничо-технічний характер тексту. В результаті дослідження визначено типи загальнотехнічних термінів на позначення артефактів гірничої промисловості, а також проілюстровано значимість загальнотехнічної термінології для формування підсистеми найменувань гірничотехнічних артефактів. Висновки доводять, що загальнотехнічні терміни у мовній підсистемі, що вивчається, представлена термінами денотативного та денотативно-сигніфікативного типу. Крім того робиться висновок про те, що загальнотехнічні терміни обидвох типів активно використовуються при творенні складених термінів-найменувань гірничо-технічних артефактів.

Ключові слова: гірничотехнічний артефакт, загальнотехнічний термін, денотативний термін, сигніфікативний термін, денотативно-сигніфікативний термін.

Tetiana VYSOTSKA,
orcid.org/0000-0002-4184-4942
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Translation
Dnipro University of Technology
(Dnipro, Ukraine) Vysotska.T.M@nmu.one

Svitlana KOROTKOVA,
orcid.org/0000-0001-6515-2273
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Translation
Dnipro University of Technology
(Dnipro, Ukraine) Korotkova.S.V@nmu.one

Olesia CHERKASHCHENKO,
orcid.org/0000-0002-8430-9923
Senior Teacher at the Department of Translation
Dnipro University of Technology
(Dnipro, Ukraine) Cherkashchenko.O.M@nmu.one

GENERAL TECHNICAL TERMS AND THEIR ROLE IN THE NOMINATION OF MINING TECHNICAL ARTIFACTS

This article deals with the analysis of the role of general technical terminology in the nomination of mining artifacts. The object of the research is the English nominal system which industrial-and-technical texts contain. These texts present a description of mining equipment as well as provide specific and clear information on the products used in the mining industry. The subject of the study involves English terms of a general technical nature which denote artifacts of the mining industry. To achieve the goal, a number of tasks are defined: to create a selection of general technical terminological units; to determine the types of general technical terms for designating mining artefacts; to show the importance of general technical terminology for the formation of a subsystem of names of mining industry artifacts. To form the body of the studied terminological units, continuous sampling method was used base on the mining encyclopedic reference, polytechnic dictionaries, textbooks and educational manuals on mining, mining machines, mining complexes for open-cut and closed pit development, etc. The general technical vocabulary includes units which indicate the scientific-technical and industrial-technical nature of the text. As a result of the study, the types of general technical terms for the designation of mining industry artifacts are determined, and the relevance of general technical terminology for the formation of a subsystem of the names of mining artifacts is also shown. The conclusions prove that general technical terms in the language subsystem under study are represented by terms of the denotative and denotative-significative type. In addition, it is concluded that general technical terms of both types are actively used when creating compound terms-names of mining and technical artifacts.

Key words: mining artifact, general technical term, denotative term, significative term, denotative-significative term.

Постановка проблеми. Терміни, цілі терміносистеми та термінологія у функції особливого пласта лексики були предметом досліджень у численних роботах з лінгвістичної, логічної та власне наукової точок зору. Щороку інтерес до різних проблем термінології і в теоретичному, і практичному аспектах збільшується. Це відбувається через особливе значення термінології у сучасній мові, своєю чергою обумовлену роллю науки у суспільстві (Філіппова, 2020: 5).

Значимість досліджень зростає при зверненні до недостатньо вивчених лінгвістичних аспектів термінології. Так, термінологічне значення як семасіологічна одиниця все ще недостатньо вивчене. У той самий час термінологічне значення як форма висловлювання пізнаваного явища, як

структура знань, модель якої зумовлена концептуальним зв'язком базових компонентів, є найважливішим аспектом термінознавства. У взаємодії із семантичною парадигмою термінологічне значення сприяє встановленню парадигматичних відносин між їх елементами, забезпечуючи пізнання мови, а також відіграє вирішальну роль при встановленні принципів семантичного розвитку терміносистем. Відповідно, як предмет наукової розвідки, термінологічне значення розглядається як засіб вербалізації понять, ієрархічна структура чітко організованих цим, як явище, створене людиною, що стосується званого (Монастирська, 2009: 7).

Аналіз досліджень. Всебічне вивчення галузевих термінологій є одним із актуальних завдань

сучасних лінгвістичних досліджень (Л. П. Васковець, О. В. Чуєшкова, І. Г. Гусєва, Т. С. Пристайко та ін.).

У технічних текстах, на відміну науково-теоретичних, домінуючу роль грає лексика іншої якості, ніж загальнонаукова, саме загально-технічна. До загальнотехнічної лексики відносяться слова, які сигналізують про науково-технічний та виробничо-технічний характер тексту. З загальнонауковими словами їх зближує універсальний характер їх використання – вони обслуговують багато технічних спеціальностей. На відміну від загальнонаукової лексики, значний обсяг загальнотехнічної лексики становлять слова, співвідносні з технічними об'єктами (*apparatus, device, machine, mechanism, etc.*), що застосовуються у різних галузях сучасної промисловості – металургійної, будівельної, хімічної, гірничої тощо, структурою цих об'єктів, складом та властивостями.

За ступенем абстрактності/конкретності поняття загальнотехнічні терміни можна розділити на терміни денотативно-сигніфікативного і денотативного типу. Такий поділ, запропонований Т. С. Пристайком, ґрунтується на розмежуванні науково-теоретичних та виробничо-технічних термінів. Встановлюючи відмінність науково-теоретичних термінів від виробничо-технічних, дослідник зазначає, що «співвіднесеність з певним типом поняття обумовлює найбільш суттєві змістовні ознаки, що розкривають семантичні особливості, відповідно до яких усі терміни можуть бути поділені на денотативні та сигніфікативні» (Пристайко, 1996: 76-77). До таких особливостей, на думку вчених, насамперед належить семантична ознака «конкретність: абстрактність» (Цаголова, 1985: 113). Ця змістовна ознака зумовлена лінгвістичною: понятійною або предметною співвіднесеністю термінів. Ю. С. Степанов зазначає: «У словнику будь-якої мови, на основі внутрішніх семантичних зв'язків словника, слова природним чином поєднуються у два угруповання різного характеру: 1) денотативну лексику, що тяжіє до позначень предметів зовнішнього світу, денотатів, та 2) сигніфікативну лексику, тяжіння до позначень понять – сигніфікативів» (Степанов, 1981: 58). Про розподіл термінологічних найменувань на терміни-поняття та терміни-назви, що відрізняються сигніфікативним та денотативним значенням, говорять і інші дослідники (Уфимцева, 1986: 107). Як денотат для виробничо-технічних термінів виступають реалії: передусім предмети (інструменти, устаткування, матеріали, приміщення тощо. буд.) й у меншою мірою процеси (техноло-

гічні операції та дії, складові основу виробничого циклу). Звідси переважання у номінативній системі виробничо-технічних текстів денотативних, конкретно понятійних термінів. Уявлення про реалію, позначену денотативним терміном, може бути передано за допомогою малюнка, фотографії, схеми. Виробничо-технічна реалія передусім описується, оскільки словникове визначення терміна дає про неї вичерпного уявлення, лише допомагає виділити їх у інших виробничо-технічних реалій. До термінів ж сигніфікативного типу відносяться терміни, що позначають науково-теоретичні поняття. В основі лексичного значення таких термінів лежить сигніфікат – уявлення про науково-теоретичне поняття, тому їх змістовною ознакою є ознака «абстрактності». Науково-теоретичні терміни зазвичай позначають категоріальні поняття, що вимагають обов'язкового розкриття їх з боку вчених, тлумачення за допомогою наукової дефініції, визначення (Пристайко, 1996: 77).

Мета статті – вивчення ролі загальнотехнічних термінів у номінації гірничотехнічних артефактів

Об'єктом опису, що проводиться в нашій роботі, стала номінативна система текстів виробничо-технічного профілю, що описують техніку гірничої промисловості та повідомляють конкретні та гранично чіткі відомості про певні гірничотехнічні пристрої.

Предметом дослідження стали загальнотехнічні терміни, що позначають гірничо-технічні артефакти.

Виклад основного матеріалу. Серед загальнотехнічних термінів, що позначають гірничотехнічні артефакти, крім денотативних термінів (типу *screw, conveyor, manipulator, excavator, dump truck, etc.*), виділяється значна група слів, які займають за своєю семантикою проміжне положення між денотативними та сигніфікативними термінами цього можуть бути віднесені до термінів денотативно-сигніфікативного типу. Мова йде про загальнотехнічні лексеми, які не називають конкретних реалій, а лише позначають широкі за семантичним обсягом родові поняття про клас, сукупність об'єктів. У семантиці таких лексем поєднуються денотативне (предметне) та сигніфікативне (понятійне) значення, чого немає у суто денотативних одиниць термінологічної лексики – загальнотехнічних термінів-назв конкретних технічних реалій та предметів. На відміну від загальнотехнічних термінів денотативного типу, сенс загальнотехнічного терміна денотативно-сигніфікативного типу неможливо передати малюнком чи схемою. Можна намалювати болт або кран, але

не можна зобразити пристрій, апарат, прилад чи деталь взагалі.

На думку Т. С. Пристайка, так само, як і загальнонаукові слова типу система, показник, група тощо, такі номінації позначають настільки загальне поняття, що під них неможливо підвести жоден конкретний предмет або явище навколишньої дійсності. З огляду на широкозначність семантики таких лексем Т. С. Пристайко вважає за краще відносити їх до так званих загальнотехнічних слів (Пристайко, 1996: 56), ми ж вважаємо правомірнішим говорити про загальнотехнічні терміни денотативно-сигніфікативного типу.

Невизначеність семантики загальнотехнічних слів призводить до того, що з вживанні у тексті завжди супроводжуються словами, конкретизуючими їх значення. Загальнотехнічні терміни денотативно-сигніфікативного типу зазвичай фіксуються в тлумачних словниках, зазначаються у частотних словниках наукової та технічної лексики, можуть включатись у перекладні спеціальні словники як найбільш частотна лексика текстів. Однак у термінологічних словниках та довідниках вони, як правило, відсутні. Якщо такий загальнотехнічний термін входить до складу термінологічної одиниці як опорний компонент, то дефінуванню піддається тільки похідний термін.

Загальнотехнічні терміни обох типів активно використовуються при утворенні складених термінів, що позначають гірничотехнічні артефакти,

наприклад: *centrifugal air separator with rotating plates, locking screw, adjusting bolt, tower excavator, screw loading device, crushing and sorting plant, multi-point attack assembly, etc.*

На відміну від загальнотехнічних термінів денотативно-сигніфікативного типу, складові терміни, утворені на їх основі, належать до конкретних, денотативних термінів.

Значимість загальнотехнічної термінології для формування підсистеми найменувань гірничотехнічних артефактів обумовлюється, політехнічним характером гірничої термінології, що відображає спільність розвитку знарядь і засобів гірничого виробництва та техніки в цілому.

Висновки. Отже, загальнотехнічна лексика має виняткове значення на формування підсистеми найменувань гірничотехнічних артефактів. Загальнотехнічна термінологія представлена як денотативними (*bolt, screw, machine, conveyor*), і денотативно-сигніфікативними (*detail, device, apparatus*) термінами. Загальнотехнічні терміни обох типів активно використовуються при утворенні складових термінів, що позначають гірничотехнічні артефакти (*locking screw, adjusting bolt, tower excavator, crushing and sorting plant*).

Крім загальнотехнічних термінів, важливу роль позначенні гірничотехнічних артефактів грає і такий засіб термінологічної номінації, як номенклатурний знак, подальше вивчення якого становить перспективу подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васковець Л. П. Особливості становлення й розвитку казначейської терміносистеми. Проблеми української термінології. 2014. № 791. С. 101–104.
2. Гусева И. Г. Когнитивно-дискурсивный анализ межотраслевой экологической терминологии в области рыбного промысла (на материале английского языка) : дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки». Калининград. 2004. 291 с.
3. Монастирська Р. І. Термінологія цивільного законодавства в системному і семасіологічному аспектах (на матеріалі Цивільного кодексу України) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова». Сімферополь. 2009. 230 с.
4. Пристайко Т. С. Очерки по русской терминологии экономики и права : монография / Т. С. Пристайко, Е. А. Конопелькина, Э. В. Неженец; под общ. ред. проф. Т. С. Пристайко. Д. : Нова ідеологія. 2011. 304 с.
5. Пристайко Т. С. Лексико-номинативная организация специального текста : монография. Д. : УКО ІМА-прес. 1996. 200 с.
6. Степанов Ю. С. Имена, предикаты, предложения (семиологическая грамматика). М. : Наука. 1981. 361 с.
7. Уфимцева А. А. Лексическое значение: Принцип семиологического описания лексики. М. : Наука. 1986. 240 с.
8. Філіппова Н. М. Загальне термінознавство : навчальний посібник. Миколаїв : НУК. 2020. 224 с.
9. Цаголова Р. С. Лексико-семантические особенности политико-экономической терминологии. М. 1985. 236 с.
10. Чуешкова О. В. Становлення терміносистеми гендерної лінгвістики. Проблеми української термінології. 2016. № 842. С. 161–164.

REFERENCES

1. Vaskovets L.P. Osoblyvosti stanovleniya y rozvytku kaznacheiskoi terminosystemy. Problemy ukrainiskoi terminolohii [Peculiarities of the formation and development of the treasury terminology. Problems of Ukrainian terminology]. 2014, № 791. pp. 101–104 [in Ukrainian].
2. Huseva Y. H. Kognitivno-diskursivnyiy analiz mezhotraslevoiy ekolohycheskoiy termynologiyi v oblasti rybnogo promyisla (na materiale angliyskogo yazyka): dis. na soiskanie uchen. stepeni kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 «Germanskіe

yazyki» [Cognitive and Discursive Analysis of Interdisciplinary Environmental Terminology in Fisheries (in English) : Ph. 10.02.04 Germanic languages]. Kalynynhrad, 2004. 291 p. [in Russian].

3. Monastyrskaya R. I. Terminologiya tsyvilnoho zakonodavstva v systemnomu i semasiologichnomu aspektakh na materialy Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy: dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: 10.02.01 «Ukrainska mova». [Terminology of Civil Law in Systemic and Semasiological Aspects (Based on the Material of the Civil Code of Ukraine): Candidate of Philology degree: 10.02.01 "Ukrainian language"]. Simferopol, 2009. 230 p. [in Ukrainian].

4. Pristayko T. S. Ocherki po russkoy terminologii ekonomiki i prava: monografiya. T. S. Pristayko, E. A. Konopelkina, E. V. Nezhenets; pod obshch. red. prof. T. S. Pristayko [Essays on Russian terminology in economics and law: a monograph]. D.: Nova ideologiya, 2011. 304 p. [in Russian].

5. Pristayko T. S. Leksiko-nominativnaya organizatsiya spetsialnogo teksta: monografiya [The lexico-nominative organisation of a special text: a monograph]. D.: UKO IMA-pres, 1996. 200 p. [in Russian].

6. Stepanov Yu. S. Imena, predikaty, predlozheniya (semiologicheskaya grammatika) [Names, predicates, sentences (semiological grammar)]. M.: Nauka, 1981. 361 p. [in Russian].

7. Ufimtseva A. A. Leksicheskoe znachenie: Printsip semiologicheskogo opisaniya leksiki [Lexical meaning: the principle of the semiological description of the lexicon]. M.: Nauka, 1986. 240 p. [in Russian].

8. Filippova N. M. Zahalne terminoznavstvo: navchalnyi posibnyk. [General terminology: a study guide]. Mykolaiv: NUK, 2020. 224 p. [in Ukrainian].

9. Tsagolova R. S. Leksiko-semanticheskie osobennosti politiko-ekonomicheskoy terminologii [Lexical-semantic features of political-economic terminology]. M., 1985. 236 p. [in Russian].

10. Chuieshkova O. V. Stanovlennia terminosystemy hendernoi linhvistyky. [Problemy ukrainskoi terminologii] [Formation of the Terminology System of Gender Linguistics. Problems of Ukrainian terminology]. 2016. № 842. pp. 161–164 [in Ukrainian].